Βιβλιοκριτικές για την "Ανάσα στο σβέρκο" Κείμενο Αικατερινάρη

Γιάννης Αικατερινάρης, αρχιτέκτων

Ο λόγος εκφωνήθηκε στις 27 Απριλίου στην παρουσίαση του βιβλίου στον Πολύγυρο

Το μυθιστόρημα «Η ανάσα στο σβέρκο» δεν είναι μόνο μια τραγική ιστορία έρωτα και πάθους, αποτελεί ταυτόχρονα κι ένα ψυχογράφημα, θα έλεγα, μια έρευνα και ανάλυση χαρακτήρων, όπως αυτοί διαμορφώθηκαν σε δεδομένο κοινωνικό και ιστορικό και ως ένα βαθμό, τολμώ να πω, πολιτικό περίγυρο. Παρότι το μυθιστόρημα εστιάζει στη Λόη, ως βασική πρωταγωνίστρια, δεν παύει παράλληλα να καταπιάνεται και με άλλα πρόσωπα και με τις μεταξύ τους σχέσεις. Ο χαρακτήρας τους φαίνεται να επηρεάζεται, να διαμορφώνεται και συχνά να ισοπεδώνεται, ως αποτέλεσμα ενός αδιέξοδου παρελθόντος, ως απότοκο του οικογενειακού και κοινωνικού περίγυρου. Τα ιστορικά γεγονότα της εποχής ρίχνουν βαρειά την σκιά τους σε πρόσωπα και καταστάσεις.

Δεν είναι τυχαίο πως ο πατέρας της Λόης, ο Αρίστος, δεν είναι εξ αρχής ο μέθυσος και σκληρός μπουζουξής. Διαγράφει προτύτερα μια πορεία συμμετοχής σε κοινωνικούς αγώνες, αναδεικνύεται σε «ήρωα των μαχών και του έρωτα», διώκεται, απογοητεύεται. Τον εξουθενώνουν σκληρά γεγονότα της ζωής του. Βιώνει την ορφάνεια, τα γεγονότα του Μάη του 1936 στη Θεσσαλονίκη, τον ισπανικό εμφύλιο μέσα από τις Διεθνείς Ταξιαρχίες, τις διώξεις και τις εξορίες στη Σιβηρία και στον Άη Στράτη, τις δυσκολίες εξασφάλισης δουλειάς, την ανέχεια. Έτσι από λαϊκός εραστής και «ήρωας των μαχών» εκπίπτει σ' ένα μέθυσο και σκληρό πατέρα και σύζυγο. Είναι θύμα και θύτης μαζί.

Η μητέρα της Λόης, από την άλλη μεριά, είναι η υποταγμένη γυναίκα της σιωπής και της υπομονής, τυπική φιγούρα μιας παρηκμασμένης ελληνικής επαρχίας στη δύσκολη περίοδο μετά τον εμφύλιο, που αναλαμβάνει τις ευθύνες μιας πολύτεκνης και με ελάχιστους πόρους οικογένειας. Από τα τέσσερα αδέλφια ο Γιωργής, ανάπηρος από την βίαιη συμπεριφορά του πατέρα, αποτελεί για την Λόη μια σημειολογική αναφορά, τον μοναδικό που την συνδέι με την οικογένειά της.

Η Λόη ζεί το δικό της δράμα κι αυτό δεν μπορεί να το απαλύνει κανένα ηρωικό παρελθόν του πατέρα. Της ήταν άλλωστε άγνωστο, μέχρι που ένα τυχαίο γεγονός την εξώθησε να το διερευνήσει, ακόμα και στην Ισπανία. Όταν η μάνα αναχωρεί από τα εγκόσμια, είναι αυτή που αναλαμβάνει τον ρόλο της μητέρας-προστάτιδας, ιδιαίτερα του Γιωργή. Με μοναδικά όπλα την ομορφιά της, αλλά και την ευστροφία της, ως ένα βαθμό, ακολουθεί την δική της αυτόνομη πορεία, έξω από τις νόρμες του «καθωσπρεπισμού», με τις οποίες πορεύονται οι άλλες τρεις αδελφές της και ο κόσμος ολόγυρά της.

Κι όταν ακόμα διαφαίνονται καλύτερες συνθήκες ζωής με τον φαινομενικά πετυχημένο γάμο της με τον Μηνά, οι χαρακιές του σκληρού παρελθόντος δεν την αφήνουν ήσυχη. Παρότι το πεπρωμένο της την οδηγεί στο καλό πνεύμα των παραμυθιών, καταφεύγει και πάλι στην αυτοκαταστροφική μανία των εφήμερων ερώτων. Αδυνατεί να δει, να ερμηνεύσει και να ξεπεράσει τις δυσκολίες της, τις αιτίες που δημιούργησαν αυτό το παρελθόν. Κι όταν ακόμη συμπορεύεται ή πρέπει, κατά τα καθιερωμένα, να συμπορευτεί με τον Μηνά, αποζητά μ' ένα αδιέξοδο τρόπο, την εκδίκηση για δεινά που δεν ευθύνεται η ίδια. Η ψυχή της είναι διχασμένη ανάμεσα στα θέλω και στα πρέπει....

Αν και εγγονή παπά, λειτουργεί έξω από τους κανόνες της «χριστιανικής ηθικής». Φαίνεται να πιστεύει πως παίρνει εκδίκηση από την ίδια την ζωή, για τη δική της μοίρα. Τηρεί δικούς της κανόνες ζωής και δικιά της ηθική, γιατί δεν μπορεί ή δεν θέλει να εκχωρήσει τίποτε από τα εσώψυχά της. Επαναστατεί στα «καθώς πρέπει», όχι τόσο γιατί έχει καταβολές από τον Αρίστο, τον «επαναστάτη» πατέρα της, όσο από αντίδραση στα πρότερα δεινά της. Οι κανόνες της συμπεριφοράς της εξακολουθούν να παραμένουν απαράλλαχτα οι ίδιοι. Άκαρπες και βασανιστικές οι προσπάθειες να τους μερεμετίσει, δεν φτάνουν ούτε η συνειδητή αδιαφορία της στα όσα της επιβάλλονται, ούτε οι πρόσθετες γνώσεις, που εν τω μεταξύ απέκτησε.

Ο Μηνάς, από την άλλη μεριά, προσπαθεί να σπάσει τα δικά του δεσμά από την καταπίεση μιας πλούσιας, όσο και ξιπασμένης μάνας. Δεν είναι και εύκολο να ξεφύγει, καθώς εκείνη άλλα ονειρεύεται. Σχεδιάζει μια πολιτική καριέρα και την αναγνώριση του γιού της, μέσα όμως από τα δάνεια «εφόδια» ενός πετυχημένου γάμου. Έχει προ πολλού ξεχάσει πως στα νειάτα της η ίδια αλλιώς λειτουργούσε. Επέλεξε τότε με την καρδιά και τις αισθήσεις για σύζυγο τον Αργύρη, άνθρωπο απλό και ευαίσθητο, μα κι ομορφάντρα και λεβέντη σαν τον πατέρα της Λόης, το ίδιο όμως απογοητευμένο από την ζωή, κυρίως κοντά στην αριστοκράτισσα γυναίκα του...

Οι σπουδές του Μηνά στην Αρχαιολογία, το εγχείρημα σημαντικής αρχαιολογικής ανασκαφής, που εξελίχθηκε σε μια μοναδική ανακάλυψη της αιγυπτιακής θεάς του έρωτα, της Ακεναθώρ και οι νεανικές περιπέτειές του με όμορφες γυναίκες αποτελούν τις σημαντικές, μέχρι τότε, «επαναστάσεις» της ζωής του... Όλα αυτά μέχρι που γνώρισε την Λόη. Την ερωτεύεται παράφορα και την παντρεύεται. Δεν είναι τυχαίο πως την δική του ζωή την σημάδεψαν δυο γυναίκες με το ίδιο πνεύμα για την ανεξαρτησία και τον έρωτα, κι ας τις χωρίζουν 3500 χρόνια... Είναι η Ακεναθώρ, το μέγα εύρημα των αρχαιολογικών ανασκαφών του, στα νότια της Κρήτης, και η Λόη, η σύγχρονη γυναίκα του παθιασμένου έρωτά του.

Όταν πήρα στα χέρια μου κι άρχισα να διαβάζω την «Ανάσα στο σβέρκο» ήμουν σχεδόν σίγουρος ή τουλάχιστον έτσι νόμιζα πως ήμουν, για το το ποιός θα ήταν ο χαρακτήρας και η κεντρική ιδέα του μυθιστορήματος. Το συμπέραινα όχι τόσο από την προγενέστερη θητεία της Νόρας στις μεταφράσεις ή από τα προηγούμενα δικά της κείμενα, όσο από την λειτουργία της σε μια λέσχη βιβλίου της Θεσσαλονίκης, της οποίας είναι η ψυχή και η έμπνευση. Σ' αυτή συμμετέχει και η γυναίκα μου κι έτσι γινόμουν κοινωνός των όσων συνέβαιναν εκεί. Ήξερα λοιπόν, έστω και έμμεσα, συγκεκριμένες προτιμήσεις της από την ελληνική και την ξένη παραγωγή λογοτεχνικών έργων.

Οι «προβλέψεις» μου έγιναν σχεδόν «βεβαιότητες» όταν η Νόρα με ρωτούσε για συγκεκριμένα γεγονότα που αφορούσαν στην Αριστερά, καθώς γνώριζε καλά πως ήμουν σ' αυτή ...πριν ακόμη γεννηθώ. Οι ερωτήσεις της με οδηγούσαν σε σκέψεις για το πως θα «έπαιζαν» στην εξέλιξη της υπόθεσης οι Έλληνες εθελοντές των διεθνών ταξιαρχιών του ισπανικού εμφυλίου πολέμου, οι απεργιακές κινητοποιήσεις τον Μάη της ίδιας χρονιάς στη Θεσσαλονίκη, δηλαδή λίγο πριν την δικτατορία του Μεταξά, κι αργότερα οι εξορίες των κάθε λογής «αντιφρονούντων», είτε αυτοί στέλνονταν στις στέπες της Σιβηρίας από το Σταλινικό καθεστώς της Σοβιετικής Ένωσης, είτε στα ελληνικά ξερονήσια, απ' όσους μονοπωλούσαν τότε την «εθνικοφροσύνη».

Η Νόρα βγήκε πάνω από τις προβλέψεις μου. Ενσωμάτωσε τελικά πρόσωπα και καταστάσεις σ' ένα κινηματογραφικό παιχνίδι εναλλαγής στον τόπο και στον χρόνο, στο σήμερα και στο χθες, μ' ένα τρόπο που ικανοποιεί αισθητικά, τέρπει και «διαπαιδαγωγεί». Θεωρεί πως τα γεγονότα της πρότερης ζωής σημαδεύουν τον τρόπο σκέψης και λειτουργίας μας, καθορίζουν την κατοπινή συμπεριφορά μας.

Κι εδώ θέλω να κάνω μια επισήμανση, έξω από τις γνωστές κατατάξεις και χαρακτηρισμούς για το πότε ένα λογοτεχνικό έργο μπορεί να χαρακτηρισθεί ως ιστορικό ή μη. Παρότι «Η ανάσα στο σβέρκο» δεν αποτελεί για την Νόρα ένα ιστορικό μυθιστόρημα, αλλά παρουσιάζει και ουσιαστικά διερευνεί δύσκολα ιστορικά γεγονότα, έστω και σε δεύτερο επίπεδο όπως και η ίδια λέει, πιστεύω πως το συγκεκριμένο έργο προσφέρει υπηρεσία στην πραγματική ιστοριογραφία. Μέσα από τα βιώματα των ηρώων του καταγράφονται και διερευνώνται γεγονότα και πρόσωπα, που συχνά «ταυτίζονται» με υπαρκτά. Με τις απίστευτα δυνατές περιγραφές και μ' ένα λόγο που αναβλύζει από τα εσώψυχά της, η Νόρα δίνει ερμηνείες επώδυνων για την χώρα καταστάσεων και συμπεριφορών, κυρίως όμως δίνει ερεθίσματα έρευνας στους αναγνώστες, για να ασχοληθούν με την ιστορία και να μην καταπίνουν αμάσητα ό, τι οι επιτήδειοι τους σερβίρουν...

Ο κάθε αναγνώστης, άλλωστε, μπορεί να εκλαμβάνει με διαφορετικό τρόπο ένα λογοτεχνικό έργο, όπως άλλωστε συμβαίνει και με τα μηνύματα και τις χαρές που εκπέμπουν όλα τα είδη της Τέχνης,

από την Ζωγραφική και την Μουσική, μέχρι και την Αρχιτεκτονική. Οι ομαδοποιήσεις και οι κατατάξεις σε στυλ, με δυσδιάκριτα συχνά κριτήρια, δεν εξυπηρετούν και δεν εξυπητέτησαν ποτέ τις Τέχνες.

«Η ανάσα στο σβέρκο» δεν αναδεικνύει μόνο το τάλαντο της Νόρας να γράφει καλά, ούτε την πολυποίκιλη παιδεία της, προσφέρει κυρίως μια άλλη οπτική για να προσεγγιστούν δύσκολες καταστάσεις και γεγονότα. Η Νόρα, με τη χειμαρώδη γλώσσα της, αγωνιά το ίδιο με τους ήρωες που πλάθει. Θέλει και η ίδια να βγάλει από μέσα της όσα για χρόνια ενδεχομένως καταχώνιαζε, χωρίς πολλές τελείες και κόμματα, με μιά ανάσα...